

Unika tallskogar avverkas

Flera skogsbolag fortsätter att avverka skyddsvärd tallskog och nyckelbiotoper, och både Skogsstyrelsen och Länsstyrelsen saknar resurser för att förhindra detta. De sista spillrorna av naturskog försvinner nu i en rasande takt under bolagens klingor, varnar artikelförfattarna. Ska det finnas någonting kvar att bevara i framtiden är det mycket bråttom att agera.

BENGT OLDHAMMER, SEBASTIAN KIRPPU,
ROLF LUNDQVIST & JANOLOF HERMANSSON

I Dalarna, norra Värmland, Hälsingland och Härjedalen – där tallskogen sedan årtusenden haft en dominerande utbredning över stora arealer – har det under de senaste åren varit många diskussioner om hur skyddsvärda dessa miljöer är ur naturvårds-synpunkt. När ideella naturvårdare hittar nyckelbiotoper vägrar skogsbruket ofta att spara dem, och Skogsstyrelsen har många gånger svårt att bekräfta dem som nyckelbiotoper. Med ett färskt exempel från Dalarna, på mark som ägs av Bergvik Skog AB, vill vi i denna artikel diskutera synen på tallskogarnas naturvärden och deras framtid.

Nya kunskaper om tallskog. Utmärkande för tallskog är att den ofta föryngrar sig efter brand (Agee 1998). Fortfarande finns i vissa trakter ganska rikligt med tallskog som föryngrats på det sättet. Dessa naturskogar har olika högt naturvårdsvärde beroende på vilka skogliga ingrepp som gjorts (se bilder). Nästan alla har spår efter tidigare dimensionshuggningar, och det är ofta ont om döda stående och liggande träd.

Det faktum att skogsbränder bekämpats under lång tid har lett till en katastrofal minskning av vissa viktiga substrat i skogslandskapet. Exempel på sådana är brända högstubbar, torrakor, och senvuxna träd, dvs. träd som vuxit långsamt och fått en vedstruktur som aldrig påträffas i dagens ”virkesåkrar”. Eftersom brand ofta leder till att trädens virke blir kådimpregnerat står det emot väder och vind i flera hundra år innan det multnar bort (Bartholin m.fl. 2003). Där sådan ved finns är den viktig för en lång rad insekter, svampar,

mossor, lavar och fåglar, varav många numera är hotade eller sällsynta. Nya studier av tallskog i Norrbottens län har visat på många fynd av svampmyggor och sällsynta svampar i gamla vedrester, liksom under klenna stammar på marken, där det bildas speciella hålrum. Sådana hålrum saknas ofta under grova gamla stammar som är tätt tryckta mot marken (Westerberg och Karström 2009). Även om tallskogar självföryngrats utan brand, och det saknas döda träd på marken, kan de vara mycket värdefulla för exempelvis marklevande svampar och lavar. Detta gäller t.ex. skogstyperna sandtallskog och kalktallskog (Hermansson m.fl. 2008, Nitare 2009).

Ett stort problem är att de områden som skyddats vanligen är så små att de utarmats på arter. För vedlevande tallinsekter finns sådana exempel vid Hamra nationalpark och Ensjölokarna i Gävleborgs län (Wikars 2003, 2009). Idag pågår denna process snabbare än någonsin i de små isolerade ”öar” av skog som sparats i produktionslandskapet. Denna växande utdöendeskuld omfattar troligen mer än tusen arter (se Niklasson och Nilsson för en översikt).

Fig. 1. Tallnaturskog nedanför gränsen för fjällnära skog är en av de mest ovanliga skogstyperna i det svenska skogslandskapet. Här behöver man inte ens leta efter arter, knappast heller fundera på skogshistorik eller strukturer. Mycket finare än så här blir det inte i en tallnaturskog. Foto: Sebastian Kirppu

Oldhammer, B., Kirppu, S., Lundqvist, R. & Hermansson, J. 2010. Unika tallskogar avverkas – Fauna och Flora 105(1): 2–10.

Fig. 2. Tallnaturskog uppkommen efter skogsbrand och plockhuggning – en nyckelbiotop med höga naturvärden. Idag avverkningsanmäls och avverkas sådana miljöer av miljöcertifierade skogsbolag. Foto: Sebastian Kirppu

Fig. 3. Sandtallskogar med gamla träd är sällsynta idag. Ofta finns här höga naturvärden i form av intressanta marksvampar som är helt knutna till gamla tallar. I denna miljö står markens beskaffenhet och arterna för den viktigaste delen av nyckelbiotopsbedömningen. Den döda veden är inte det yttersta beviset på att skogen är skyddsvärd. Foto: Sebastian Kirppu

*Fig. 4. Tallnatskog med s.k. stava-karaktär och inslag av överståndare och självgallring. Denna miljö är mycket ovanlig i vårt skogslandskap och har alltid höga naturvärden. Skogar av detta slag har de rätta kriterierna för att klassas som nyckelbiotop. Här finns skogshistoriken, beståndsstrukturerna och indikatorarterna.
Foto: Sebastian Kirppu*

Fig. 5. Fjällnära tallurskog, en självkklar nyckelbiotop. Foto: Sebastian Kirppu

om att nyckelbiotopklassa hela området var däremot mer känsligt. Det skulle nämligen ha inneburit en inställd avverkning, eftersom FSC-certifierade företag inte får avverka nyckelbiotoper enligt FSC-standardens principer.

Skogsstyrelsens beslut (ett så kallat avverkningskvitto) blev istället att Stora Enso ska spara 40 procent av resterande skog, dock utan restriktioner om begränsad användning av vare sig skogsmaskiner, markberedning, röjning eller gallring i framtiden. Däremot ville Skogsstyrelsen plötsligt med teknisk hjälp ”förbättra” områdets naturvärden genom att vid avverkning lämna avklippta högstubbar samt såga ner tallar av äldsta generationen och lägga dem som lågor på marken. I och för sig vällovligt och inte fel tänkt, men ändå ytterligare ett exempel på hur Skogsstyrelsen tillåter att våra skogar fortsätter att fragmenteras allt mer, och i allt mindre delar. Dessutom gör Skogsstyrelsen kardinalfelet att inte med ett ord nämna att området behöver brännas, trots att bränder skapat sko-

gen och dess artinnehåll.

Skogsstyrelsen hävdar att området bara har naturvärde. Tittar man i Skogsstyrelsens manual för nyckelbiotoper står det följande: ”Objekt med höga naturvärden: Biotoper som innehåller naturvärden men där miljön inte når upp till nyckelbiotopsstandard. Kan också betraktas som biotoper som saknar höga naturvärden idag men troligen blir nyckelbiotoper inom en inte alltför avlägsen framtid. Den nedre kvalitetsgränsen för objekt med naturvärden är inte definierad utan bestäms lokalt av varje skogsvårdsstyrelse/distrikt. Upp till tre rödlistade arter eller signalarter kan registreras”

Enligt tabell 1 nedan har Grotthöjden vid en översiktlig inventering visat sig hysa 30 rödlistade arter och signalarter. Någon inventering av hela området på 800 hektar har ännu inte gjorts, trots att Skogsstyrelsens i sitt rådgivningskvitto betonar vikten av helhetstänkande.

Tabell 1. Rödlistade arter, signalarter och sällsynta arter påträffade vid översiktlig inventering av en begränsad, avverkningsanmäld yta vid Grotthöjden 2009.

<i>Alectoria sarmentosa</i> – garnlav S	<i>Lobaria pulmonaria</i> – lunglav NT
<i>Anastrophyllum hellerianum</i> – vedtrappmossa NT	<i>Lobaria scrobiculata</i> – skrovellav NT
<i>Antrodia albobrunnea</i> – fläckporing VU	<i>Lophozia longiflora</i> – långflikmossa S, troligen NT i 2010 års rödlista
<i>Bazzania trilobata</i> – stor revmossa S	<i>Lophozia sudetica</i> – mörk flikmossa
<i>Byssocorticium molliculum</i> – jordporing NT	<i>Nephroma bellum</i> – stuplav S
<i>Calicium denigratum</i> – blanksvart spiklav S	<i>Odontidium romelii</i> – nordtagging NT
<i>Cephaloziella divaricata</i> – mikromossa	<i>Oligoporus lateritius</i> – lateritticka VU
<i>Cephaloziella rubella</i> – röd mikromossa	<i>Oligoporus rennyii</i>
<i>Ceraceomyces albostramineus</i> – laxgröppa VU	<i>Oligoporus sericeomollis</i> – silkesporing S
<i>Chaetodermella luna</i> – vitplätt S	<i>Phellinus nigrolimitatus</i> – gränsticka NT
<i>Chaenothecopsis fennica</i> – blågrå svartspik S	<i>Phellinus viticola</i> – vedticka S
<i>Cladonia parasitica</i> – dvärgbägarlav NT	<i>Phlebia serialis</i> – kådvaxskinn S
<i>Dicranum drummondii</i> – taigakvastmossa	<i>Pseudomerulius aureus</i> – gullgröppa S
<i>Dicranum flagellare</i> – flagellkvastmossa S	<i>Rigidoporus corticola</i> – barkticka S
<i>Heterocladium dimorphum</i> – spärtrasselmossa	<i>Skeletocutis lenis</i> – gräddporing VU
<i>Hydnellum ferrugineum</i> – dropptaggsvamp S	<i>Tetrao urogallus</i> – tjäder S
<i>Icmadophila ericetorum</i> – vitmosslav S	<i>Tomicus minor</i> – mindre mörghorre S
<i>Junghuhnia luteoalba</i> – gulporing NT	
<i>Lecidia botryosa</i> – vedskivlav S	

I svårbedömda fall kan det vara av intresse att läsa i manualen gällande tallskogar: ”I vissa fall då det råder osäkerhet kring biotopens naturvärden är det nödvändigt att också aktivt leta och registrera signalarter och rödlistade arter. I några biotoptyper kan detta vara nödvändigt, t ex i tallskogar och på kalkmarker där en rik markflora kan finnas trots ett triviale trädskick och brist på strukturer.”

Det är med andra ord ingen tvekan om att området är en nyckelbiotop. Arterna ljuger inte. Dessvärre är det Skogsstyrelsen som har sista ordet, då myndigheten har monopol på nyckelbiotopsbegreppet och kan besluta enväldigt.

FSC fungerar inte. Stora Enso och Bergvik hör till dem som säkert tackar Skogsstyrelsen för deras monopol. Av 32 skyddsvärda skogar som Naturskyddsföreningen nyligen identifierat vid sin kartläggning kommer endast tre att sparas. Detta deklarerade Stora Enso i höstas. Fem av skogarna som bolaget anser vara nyckelbiotoper ska ändå avverkas, men med viss – så kallad – förstärkt naturhänsyn. Detta är beklagligt. FSC har visserligen satt minimikravet till fem procent skyddad skog, men ett bolag som har miljöambitioner kan förstås lägga sig på en högre nivå. Sveaskog uppger att företaget utifrån forskarnas rekommendationer lagt sig på tio procent skyddad skog, plus vardaglig naturhänsyn och ekoparker.

Fig. 7. Gallrad tallskog. Här har den biologiska mångfald som hör till naturskogens ekosystem inte en chans att överleva.
Foto: Sebastian Kirppu

Så som FSC-systemet i Sverige fungerar idag gör det mer skada än nytta. Exempelvis är det bara promillen av alla avverkningsanmälningar som kontrolleras, och nästan aldrig får markägarna kritik inom standarden. Kritiken leder dessutom sällan till några förbättringar av större vikt. Att ideella naturvårdsorganisationer som Världsnaturfonden, Naturskyddsföreningen och Sveriges ornitologiska förening accepterar hur FSC fungerar idag är alarmerande.

Det mest tragiska är förstås att markägarna fortsätter att snitsla och avverka skyddsvärd tallskog och nyckelbiotoper. Hade det inte varit för den ideella naturvården hade inte något av de 32 områden som nu debatteras uppmärksammas av vare sig Stora Enso,

Bergvik eller Skogsstyrelsen. Enligt distriktschefen på Skogsstyrelsen i Mora hinner myndigheten bara kontrollera tio procent av avverkningsanmälningarna i fält. Mycket få av dessa kontroller görs på bolagsmark. Precis som i fallet med FSC fungerar inte kontrollsystemet.

”Så som FSC-systemet i Sverige fungerar idag gör det mer skada än nytta.”

Fig. 8. Morgondagens tallskog. Hur ska tallskogens alla djur och växter som idag är sällsynta och bara hittas i gamla tallnaturskogar kunna finna frid och överlevnad här? Foto: Sebastian Kirppu

Länsstyrelserna å sin sida har inga pengar kvar för att på kort sikt skydda objekten, eftersom nuvarande regering kraftigt reducerat de årliga anslagen för inköp av skog. Dessutom medför det lågt satta delmålet för skydd av skog inom miljömålet ”Levande skogar” att en hård prioritering redan har skett bland skyddsvärda skogsområden. Omfattande skydd av nyupptäckta värdefulla tallmiljöer skulle därmed tvingas ske på bekostnad av andra skyddsvärda skogsmiljöer. De sista spillrorna av naturskog försvinner nu i en rasande takt under bolagens klingor. Ska det finnas någonting kvar att bevara i framtiden är det bråttom, mycket bråttom. ■

Bengt Oldhammer

Journalist och naturinventerare

E-post: bengt.oldhammer@telia.com

Sebastian Kirppu

Skogsbiolog

E-post: sebastian.kirppu@naturskyddsforeningen.se

Rolf Lundqvist

Fotograf och skogshistoriker

E-post: rolflundqvist@telia.com

Janolof Hermansson

Naturvårdare och ledamot av ArtDatabankens expertkommitté för lavar

E-post: jo.hermansson@telia.com

Litteratur

- Agee, J.K. 1998. Fire and pine ecosystems. I Richardson, D.M. (red): Ecology and Biogeography of Pinus.
- Bartholin, T., Delin, A., Englund, Å. & Wikars, L.-O. 2003. Hur länge står död tallved i skogen? – Växter i Hälsingland och Gästrikland 21(1): 26–30.
- Hermansson, J., Bratt, L. & Oldhammer. 2008. Hotade och sällsynta växter i Dalarna, del. 2 – lavar och mossor. Dalarnas Botaniska Sällskap.
- Manninen, O. Bilder på nätet från Grotthöjden. <http://picasaweb.google.com/swedishforests2009/Grotthojden-MoraBergvik#>
- Niklasson, M. & Nilsson, S.G. 2005. Skogsdynamik och arters bevarande. Studentlitteratur.
- Nitare, J. 2009. Åtgärdsprogram för kalktallskogar 2009–2013. Rapport 5967. Naturvårdsverket.
- Skogsstyrelsen. 2005. Handbok för inventering av nyckelbiotoper, 2:a upplagan.
- Skogsstyrelsen. 2009. Rådgivningskvitto för Grotthöjden till Stora Enso.
- Westerberg, S. & Karström, M. 2009. Vedrester i våra tallskogar hyser doldisar bland svamparna. – Svensk Mykologisk Tidskrift 30(2): 9–16.
- Wikars, L.-O. 2003. Vedinsekter i urskogsreservatet Ensjökarna i nordvästra Hälsingland. Länsstyrelsen i Gävleborgs län.
- Wikars, L.-O. 2009. Vedskalbaggar i Hamra nationalpark. Länsstyrelsen i Gävleborgs län.

